

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

XIè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

Presentació

L'XI edició dels Tallers de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes es va dedicar a “**L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials**”. L'objectiu del Taller era crear un espai de reflexió general sobre la recerca, que permetés identificar propostes de millora de l'avaluació, amb la voluntat de generar un consens més ampli dins de la comunitat científica i acadèmica catalana.

Les més de 300 persones que van participar-hi es van organitzar en grups de treball (Grup 1: Filosofia, Història, Art, Antropologia i Geografia; Grup 2: Filologia i Traducció i Interpretació; Grup 3: Educació; Grup 4: Economia i Empresa, Ciències Polítiques i Sociologia; Grup 5: Psicologia; Grup 6: Dret; Grup 7: Biblioteconomia i Documentació i Comunicació), cadascun dels quals va arribar a conclusions sobre com millorar l'avaluació de la recerca en la seva àrea de coneixement. Aquestes conclusions es poden consultar al web d'AQU Catalunya (http://www.aqu.cat/activitats/tallers_jornades/taller_2010/conclusions.html).

Les aportacions més significatives i transversals, que són compartides per la majoria de grups de treball, s'han recollit en aquest document final, que té la voluntat de ser el punt de partida per proposar els canvis necessaris pel que fa a l'enfocament, el model i l'operativa d'avaluació.

Les propostes plantejades van orientades, sobretot, a un perfeccionament de l'avaluació. Per això és indispensable que les agències d'avaluació, d'àmbit català i espanyol, ens posem d'acord a millorar el model, ja que la coherència del sistema (que no uniformitat) és un requisit per al seu bon funcionament.

El compromís que AQU Catalunya agafa a partir d'ara, prenent com a punt de partida les conclusions del Taller, és promoure un debat més ampli en l'àmbit català i espanyol, per tal d'articular un sistema d'avaluació més ajustat a les especificitats de les àrees humanístiques i socials.

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

XIè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

El marc de reflexió¹

Alguns principis o criteris per a l'avaluació de la recerca humanística i social

Valorar i *avaluar* són sinònims de notable proximitat; i hauríem de mirar, com a principi, que la valoració que ens sembla que mereix el coneixement humanístic i social no es vegi contradita frontalment per la seva submissió a una avaluació on les seves característiques no solament no siguin ben ponderades, sinó que siguin fins i tot ignorades. En cap cas no es tracta de resistir-se ni tan sols de posar en dubte la conveniència de l'avaluació, el respecte a les exigències del servei públic al qual ens devem, la seva justícia i fins i tot necessitat sistèmica. Sí que es tracta, en canvi, de reflexionar i generar processos de diàleg i d'obtenció de procediments tan consensuats com sigui possible perquè l'avaluació no es degradi en un procés dogmàtic o ideològic –que emmascari falsament la realitat– ni en un reduccionisme quantitativista que estigui en neta contradicció amb la naturalesa dels coneixements avaluats.

Es poden apuntar principis o criteris mínims i genèrics que emmarquin d'una manera més concreta el debat sobre els procediments d'avaluació de la recerca d'aquests àmbits.

L'avaluació de la recerca humanística i social no és reductible a altres respectables i respectades formes d'avaluació de recerca; la seva singularitat, fins i tot, ha de permetre una varietat interna notable.

Els criteris de mesura quantitativa haurien de ser sempre subordinats a criteris qualitius de *peer review* en els quals es pugui fer una valoració.

La valoració de les aportacions individuals ha de ser especialment rellevant, atès que les pràctiques de recerca són essencialment individuals per la naturalesa dels coneixements: reflexius, analítics, crítics i, sovint, fins i tot creatius.

La recerca –i eventualment la transferència– feta en publicacions no homologades internacionalment, sobretot si és vinculada a aspectes territorials o a singularitats culturals determinades, mereix una valoració significativa del seu contingut.

Les persones responsables de l'avaluació necessiten tenir un grau elevat de coneixement intrínsec o especialista de les matèries que avaluen, perquè se n'espera que valorin qualitats, més que comptin quantitats, dels treballs presentats a avaluació.

¹ Aquest apartat és una adaptació del fragment final de la intervenció del Dr. Joan Manuel del Pozo, titulada *L'avaluació del coneixement humanístic i social*, dins del Taller "L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials", a qui es va proposar que en la seva ponència inaugural elaborés un marc teòric per als debats posteriors dels grups de treball.

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

XIè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

Una cosa és defensar i practicar la transferència de coneixements del món investigador al món productiu i una altra de ben diferent és donar el màxim valor a aquesta acció de transferència que, en rigor, és una simple derivada de la recerca bàsica o no orientada, fonamental tant en els àmbits científics i naturals com, no cal dir-ho, en les humanitats i les ciències socials. Un elemental sentit de l'autonomia de la producció de coneixement –de qualsevol classe– ens ha de fer reclamar la ponderació del seu valor, situada a una gran distància del seu rendiment productiu; altrament, s'estaria postulant el predomini del mercat sobre la ciència, la qual cosa, evidentment, té molt d'ideològic i res de científic.

Es constata el “pluralisme” inherent a la producció de coneixement en el món contemporani. En efecte, en la mesura que s'atenua el determinisme causalista en el món de la ciència natural, s'expressa clarament l'obertura i la diversitat dels seus coneixements. El mateix passa amb la destrucció dels cànons de l'humanisme i la fragmentació de les ciències socials: és un cant a la pluralitat, la diversitat i la diferència.

En aquest context, és natural l'establiment de procediments avaluadors que respectin no tan sols la gran diferència entre àmbits científics i naturals i humanístics i socials, sinó les grans diferències dins de cadascun d'aquests àmbits.

Després de remarcar que no té sentit la distinció radical epistemològica entre les “dues cultures” –tot és ciència si hi ha mètode i esperit crític–, cal deixar ben clar que –justament en honor de l'esperit metòdic i crític, que evita sobretot la confusió– no té sentit la uniformitat avaluadora si, com hem estat observant, el valor epistemològic de fons s'expressa funcionalment en metodologies molt diverses, objectius distants, pràctiques investigadores heterogènies i canals i formes de difusió completament diferents. Un cop més en la vida humana el repte és engrescador: arribar a gaudir de la unitat de fons per camins diversos en els procediments.

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

XIè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

Aportacions per millorar l'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

INTRODUCCIÓ²

Els assistents al Taller no qüestionen la conveniència de ser avaluats. Ho consideren un requisit, atès el necessari repartiment de recursos, la garantia dels nivells de qualitat de la recerca i el rendiment de comptes de l'activitat desenvolupada. Malgrat això, és una opinió compartida que **l'aplicació mimètica dels criteris i de la metodologia d'avaluació dels àmbits científics i tecnològics genera disfuncions en els àmbits de les Humanitats i les Ciències Socials.**

Diversos són els motius que expliquen aquests desajustos:

- Aquestes disciplines contenen una àmplia diversitat d'àrees de coneixement i de tradicions d'investigació, amb nivells de consolidació diferents dins de les mateixes àrees.
- Sovint la recerca parteix d'una delimitació territorial clara.
- No han consensuat mecanismes d'avaluació i referents comuns.
- El llibre o la monografia, un dels principals instruments de difusió en aquestes àrees, no ha aconseguit el nivell d'identitat merescut atesa l'absència d'un sistema d'avaluació més clar i precís.
- Sovint i generalment, els ritmes i els temps de la recerca són força més llargs, com ho són també els períodes de vigència dels treballs que en resulten.

És necessari, doncs, reconèixer el pluralisme i l'especificitat d'aquestes àrees i **construir criteris d'avaluació adequats a aquesta diversitat.**

A continuació es detallen les **aportacions principals**, transversals per al conjunt de les Humanitats i les Ciències Socials, que fonamenten la possible introducció de modificacions pel que fa a l'enfocament, el model i l'operativa d'avaluació. Abans, però, en el primer apartat ("Política d'avaluació"), s'hi recullen altres aspectes més generals que, tot i que no siguin competència d'AQU Catalunya, s'han tractat en el Taller i cal tenir-los en compte, ja que els processos d'avaluació indefectiblement s'emmarquen en un context polític i estratègic del professorat del sistema universitari català.

² Entenem per *àrea disciplinària* les Humanitats, les Ciències Socials, etc.; per *disciplina*, la Història, la Filosofia, etc.; i per *àrea de coneixement*, les àrees d'adscripció del professorat post-LRU, com ara la Didàctica de les Ciències Socials, etc.

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

XIè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

POLÍTICA D'AVALUACIÓ

Globalment, i en totes les ciències, s'adverteix que la introducció dels processos d'avaluació de la recerca, i les conseqüències que se'n deriven, poden **modificar les pautes de treball i els objectius dels investigadors i investigadores**. Fins i tot, es pot arribar a confondre que la finalitat de la recerca sigui publicar, en comptes d'avançar-se al coneixement o millorar les condicions socials i/o econòmiques de l'entorn.

Cal que les autoritats competents siguin especialment **curoses, coherents i flexibles** en el plantejament de polítiques i processos d'avaluació (tant pel que fa a grups com a persones), per garantir el difícil equilibri que representa incentivar la recerca.

Les polítiques d'avaluació haurien de tenir en compte el context d'oportunitats per dur a terme la recerca. Les polítiques de finançament existents i la inserció en grups d'investigació potents són aspectes que poden condicionar les oportunitats de fer-ne. Pertànyer a un grup amb molta productivitat, on sovint el nombre d'autors dels treballs és elevat, incrementa la possibilitat de rebre citacions posteriors.

Si parlem de qualitat en la recerca, es determina que el criteri fonamental rau en **l'originalitat i la rellevància del coneixement que genera**. Altres factors que l'emmarquen poden ser la interdisciplinarietat, la idiosincràsia dels equips de recerca, la seva experiència i la capacitat per formar investigadors novells, la capacitat per fomentar la formació de xarxes i l'intercanvi de coneixements i estratègies.

El grup de recerca, com a estructura objecte d'avaluació (grups consolidats, etc.), és singular del nostre sistema universitari, i facilita el treball col·lectiu i interdisciplinari, i també la inserció d'investigadors novells en el sistema de recerca, la captació de recursos i la seva optimització. Tanmateix, tot i que el sistema actual es vertebrava per mitjà dels grups de recerca, caldria no oblidar que hi ha altres unitats d'investigació, com són **els investigadors individuals**, que encara treballen més o menys en solitari per les especificitats pròpies de la seva àrea de coneixement, o bé **formes més col·lectives de fer recerca** i publicar, com per exemple les xarxes. Les polítiques que es posin en marxa **haurien de tenir en compte aquestes altres unitats de recerca**, també importants.

En el cas dels projectes que desenvolupen els investigadors i investigadores, i a banda de criteris de valoració purament tècnics (com ara la distinció entre projectes competitiu i no competitiu o l'organisme finançador, entre d'altres), s'entén que **caldrà una avaluació no solament dels resultats publicats, sinó també d'altres aspectes del mateix procés de la**

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

XIè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

recerca, i que s'hauria de tenir en compte com a factor important l'originalitat i la interdisciplinarietat del treball. Caldria afegir, en relació amb l'avaluació de projectes de recerca, la necessitat d'**ampliar els terminis per a l'avaluació de resultats publicats**, per l'especificitat pròpia dels ritmes i els temps de recerca.

Finalment, es considera **imprescindible avaluar la postinvestigació**, el retorn de la recerca, sobretot la que s'ha finançat amb fons públics.

Durant el Taller s'ha posat en relleu que s'hauria de **millorar la definició de les tipologies de professorat que necessita la universitat catalana**. En concordança amb aquestes tipologies, i atès que l'avaluació estableix un sistema d'incentius que condiciona l'activitat científica i acadèmica, s'entén que caldria **establir millor la finalitat de l'avaluació**. Seria positiu concretar si les agències han d'avaluar nivells d'excel·lència o bé s'han de centrar en una acreditació de mínims.

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

XIè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

L'AVALUACIÓ

El sistema d'avaluació

El sistema

De forma pràcticament unànime s'ha expressat l'opinió que **el sistema d'avaluació hauria de ser complementari entre la valoració per mecanismes indirectes i mecanismes directes**. Per tant, s'aposta clarament per un sistema mixt, en el qual l'avaluació es basi principalment en la valoració indirecta, i la valoració directa només s'apliqui en els casos de dubte o en els casos en què la persona avaluada, amb l'objectiu de superar l'avaluació, vulgui sotmetre a avaluació directa algun treball significatiu de la seva recerca.

La llengua

Els sistemes d'avaluació haurien de permetre valorar la qualitat de la recerca **sens perjudici de la llengua en la qual està escrita ni del seu caràcter territorial**. S'haurien d'arbitrar les mesures necessàries perquè aquestes recerques no pateixin cap mena de discriminació.

L'objecte d'avaluació

Llibres, monografies i la seva avaluació

Es posa en relleu el **paper de la monografia com a instrument molt significatiu sobre el qual es vehicula una bona part de la recerca** d'aquests àmbits. Els llibres, les monografies i els capítols de llibres haurien de ser valorats en funció dels diversos camps i seguint criteris de qualitat. S'entén que, en bona part de les disciplines humanístiques i socials, les monografies no són substituïbles per articles. Per tant, els processos d'avaluació haurien de ser sensibles a aquesta realitat.

Aquest reconeixement comporta la **necessitat d'establir criteris que fixin la qualitat de les editorials universitàries o privades d'orientació acadèmica**. Caldria definir una llista d'editorials que compleixin mecanismes i criteris de qualitat en el procés editorial. Alguns dels criteris que caldria tenir en compte poden ser la utilització d'avaluadors independents en processos com el de *peer reviewing*, consells editorials de nivell, internacionalització, etc.

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

Xiè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

Criteris de qualitat dels articles

Durant el Taller s'ha subratllat la **importància que els articles estiguin publicats en revistes amb índexs d'impacte**. Si bé no es discuteix el valor dels índexs com ara el JCR, hi ha prou evidències empíriques de les seves limitacions en els àmbits humanístics i socials. Així mateix, s'ha constatat que no és fàcil jerarquitzar les revistes en aquests índexs, i que fins i tot n'hi ha algunes que no hi estan recollides, la qual cosa dificulta la valoració de la recerca realitzada pels investigadors.

Per això es considera necessari que les bases de dades compleixin uns criteris de qualitat objectius i clars, per tal que **les revistes que s'hi incloguin puguin ser valorades**. També caldria que hi hagués una **revisió periòdica dels índexs/criteris de qualitat** com a conseqüència dels resultats de les avaluacions. Se suggereix anar avançant en la incorporació de criteris que tinguin en compte la ràpida expansió de les publicacions digitals i les dinàmiques d'Open Access.

Per tal d'establir referents per a períodes de temps determinats, es considera útil disposar d'estudis empírics que analitzin la realitat del personal investigador.

També s'entén que en el moment d'avaluar **caldrà tenir en compte diferents índexs**, com poden ser ISI, SCOPUS, etc., per disposar d'una visió de conjunt de l'avaluació.

I, finalment, es fa una referència explícita al sistema de classificació de revistes científiques **CARHUS+**, que es demana que es revisi i finalitzi tot tenint en compte els criteris abans esmentats, i també a altres índexs de l'Estat espanyol (RESH, IN-RECS o MiAR) i internacionals (ISI o SCOPUS).

La transferència del coneixement

Es constata que **s'hauria de definir què s'entén per transferència del coneixement** en el camp de les Humanitats i les Ciències Socials, ja que és un concepte sobre el qual no hi ha un consens generalitzat. Cal avançar, doncs, en la seva conceptualització, per **reconèixer el valor social del coneixement generat** i per poder articular els mecanismes que l'avaluïn.

Els criteris que es podrien tenir en compte a l'hora de definir-ho són: l'impacte social, l'aplicabilitat, la relació amb la recerca realitzada amb independència del format... Finalment, s'hauria de poder valorar la **recerca feta per encàrrec** en empreses, organismes, etc. com a transferència de coneixement, **sempre que la recerca es pogués difondre** totalment o en part, ja que aquests àmbits difícilment poden tenir patents.

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

XIè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

El procediment d'avaluació

Hi ha hagut unanimitat a l'hora de considerar que **el procediment, el procés de selecció d'avaluadors, els drets de la persona avaluada i els criteris d'avaluació haurien de ser precisos, objectius i transparents** i haurien d'estar disponibles amb anterioritat suficient a l'avaluació. Justament, la transparència i l'objectivitat del procés haurien de permetre facilitar una aproximació prèvia sobre el resultat de l'avaluació, amb el propòsit de reduir el grau d'incertesa respecte de les possibilitats de superar-la.

En el cas dels criteris d'avaluació, es demana que tinguin una **continuitat en el temps**.

Si bé la composició d'una comissió d'avaluació ha de ser necessàriament pluridisciplinària dins de les Humanitats i les Ciències Socials, es demana que en el cas de l'avaluació indirecta **les persones avaluadores siguin de la mateixa disciplina** que la persona avaluada. Quan es parla d'avaluació directa, **els avaluadors i avaluadores haurien de tenir un perfil tan proper com sigui possible a l'àrea de coneixement**.

També es remarca la **importància de motivar suficientment les resolucions d'avaluació**, amb l'objectiu que orientin millor les persones avaluades sobre com superar l'avaluació.

Finalment, es demana **una coordinació més gran entre agències que avaluen la recerca**. Concretament, es considera que les agències haurien de fer un esforç per utilitzar criteris similars i fer equivalències pel que fa a avaluacions.

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

Xiè Taller de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes

Universitat de Barcelona, 28 i 29 de gener de 2010

Decàleg final

A continuació es resumeixen les deu accions principals que caldria dur a terme:

1. S'hauria d'establir un **sistema d'avaluació mixt**. L'avaluació s'hauria de basar principalment en una avaluació per mecanismes indirectes, complementada en els casos en què se sol·liciti amb una avaluació per mecanismes directes d'algun treball significatiu.
2. La valoració de la qualitat de la recerca s'hauria de fer **sens perjudici de la llengua** en la qual està escrita ni del seu caràcter territorial.
3. S'hauria de **recuperar el paper del llibre, la monografia i el capítol de llibre** com a instruments molt significatius sobre els quals es vehicula la recerca en aquestes àrees disciplinàries.
4. Caldria fixar els **criteris de la qualitat de les editorials** universitàries o privades d'orientació acadèmica.
5. Les bases de dades haurien de complir uns criteris de qualitat objectius i clars, per tal que **les revistes que s'hi incloguin puguin ser valorades**.
6. S'hauria de definir **què s'entén per transferència de coneixement**.
7. **El procediment, el procés de selecció d'avaluadors, els drets de la persona avaluada i els criteris d'avaluació haurien de ser precisos, objectius i transparents** en tots els seus apartats.
8. En el cas de l'avaluació indirecta, **les persones avaluadores haurien de ser de la mateixa disciplina** que la persona avaluada. En l'avaluació directa, **els avaluadors i avaluadores haurien de tenir un perfil tan proper com sigui possible a l'àrea de coneixement**.
9. S'hauria de **millorar la motivació de les resolucions** d'avaluació.
10. S'hauria d'incrementar la **coordinació entre les agències** que avaluen la recerca.

Barcelona, 15 de març de 2010